

УДК 325.455:613

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1\(67\)-5](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1(67)-5)

Павло ПАРУБЧАК

аспірант кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом,
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0001-6397-0563

Pavlo PARUBCHAK

graduate student of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel
Management

ORCID: 0000-0001-6397-0563

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ СУСПІЛЬНИХ ГАРАНТІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE SOCIO- ECONOMIC POLICY REGARDING IMPLEMENTATION OF BUDGET PROGRAMS OF SOCIAL GUARANTEES AT THE PRESENT STAGE

У статті зазначено, що функціонування держави зумовлює необхідність виконання відповідних функцій з управління, оборони, фінансування економіки та соціальної сфери. Основною причиною появи бюджетних програм держави можна вважати потребу в фінансових ресурсах для виконання своїх функцій, а також реалізацію регулюючого потенціалу, особливо у сфері суспільних гарантій, через які держава здійснює реалізацію своїх завдань. Державний бюджет є активним інструментом державної соціально-економічної політики в цілях забезпечення стабілізації та сталого розвитку, зберігаючи при цьому провідну роль щодо централізованих фінансових ресурсів.

З'ясовано, що досягнення оптимального співвідношення між економічними та соціальними напрямками є основним завданням бюджетної політики. Для практичної реалізації бюджетних програм у державі формується фінансовий механізм, який відображає конкретну спрямованість бюджетних програм на складну соціально-економічну систему держави. В цілому, державний бюджет є одним із найважливіших інструментів державної політики соціально-економічних гарантій для суспільства. В умовах ринкових відносин підвищується роль економічно обґрунтованого прийняття господарських рішень в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання та економікою держави.

Усвідомлено, що на сучасному етапі необхідним фактором ефективного функціонування будь-якої соціально-економічної системи, або її окремих складових є належне формування та ефективна реалізація державної політики виконання бюджетних програм. З трансформацією фінансово-господарської діяльності підприємницьких суб'єктів посилюється роль бюджетних програм не лише як носія соціальної та економічної інформації про допустимі витрати на виробництво певних видів продукції необхідної якості, економічних ресурсів, а також як одного із складових фінансового механізму держави.

Обґрунтовано, що одним із основних напрямів державної соціально-економічної політики є збалансування попиту та пропозиції на усі види соціальної продукції, або обмежень на встановлення рівня цін на них. Вважається, що ефективна реалізація державної соціально-економічної політики встановлює пропорції суспільних гарантій, це певна відповідність між особливостями суспільних криз та структурою суспільного продукту. Бюджетні програми вирішують основні проблеми організації суспільства, мають суттєві переваги над іншими системами організації національної економіки. Тому, виникає потреба цілеспрямованого державного впливу на процес ефективної реалізації бюджетних програм на сучасному етапі.

Ключові слова: бюджетні програми, формування, державна соціально-економічна політика, реалізація, соціальні гарантії, сучасний етап, виконання.

The article states that the functioning of the state necessitates the performance of certain functions in management, defense, financing of the economy and the social sphere. The main reason for the appearance of the state budget can be considered the state's need for financial resources to perform its functions, and the state implements its regulatory functions, especially in the field of social and economic guarantees, through the budget and the budget system. The state budget is an active instrument of state regulation of the national economy in order to ensure stabilization and sustainable development, maintaining its leading role as a source of centralized financial resources.

It was found that achieving the optimal ratio between economic and social directions of development is the main task of budget policy. For the practical implementation of budget policy in the state, a budgetary mechanism

is formed, which reflects the specific orientation of budgetary relations to the complex socio-economic system of the state. In general, the state budget is one of the most important tools for regulating social and economic guarantees of society. In the conditions of market relations, the role of economically justified economic decision-making in managing the activities of business entities and the economy of society increases due to the functioning of the price system.

It is realized that at the present stage regulation is a necessary factor for the effective functioning of any socio-economic system or its individual components. With the development of financial and economic activities of economic entities, the role of the price system is strengthened not only as a carrier of economic information about the permissible costs for the production of certain types of products of the required quality, economic resources, but also as one of the most important components of the financial mechanism.

It is substantiated that one of the main methods of market self-regulation is the balancing of supply and demand for the relevant types of products or resources and establishing the level of market prices for them. It is believed that such market self-regulation of the economy is optimal and thus establishes the proportions of socio-economic guarantees, this is a certain correspondence between the structure of social crises and the structure of the social product. That is, the market mechanism solves three main problems of organizing the economy, and it has significant advantages over other systems of organizing the national economy. Therefore, there is a need for targeted state regulatory influence on the process of market pricing.

Key words: budget programs, formation, state socio-economic policy, implementation, social guarantees, modern stage, implementation.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Економічною основою державної політики є бюджет країни, а однією з передумов забезпечення стабільності суспільства є належне виконання державою соціально-економічних функцій. Зазначене неможливе переоцінити, оскільки уряд, виконуючи покладені на нього функції, акумулює кошти у державному бюджеті та спрямовує їх на виконання бюджетних програм та створення сприятливих умов у суспільстві [7]. Одним із основних недоліків державної соціально-економічної політики є нездатність протистояти недобросовісній конкуренції та розвитку штучних монополій. Ефективна реалізація бюджетних програм має важливе значення в управлінні соціально-економічним розвитком для забезпечення населення суспільними гарантіями та благами.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Дослідження теоретичних аспектів формування державного бюджету та реалізації бюджетних програм продиктовано сучасними реаліями необхідності вдосконалення та підвищення ефективності суспільно-владних відносин, які сприяють розвитку національної економіки, підвищенню життєвого рівня населення, досягнення макроекономічної стабільності, стимулювання технічного прогресу та посилення економічного потенціалу держави. У той же час, вивчення наукових праць сучасних вчених дозволяє відзначити, що бюджетні програми мають недоліки в частині їх виконання [1]. Світовий досвід свідчить про те, що досягнення соціально-економічного зростання, забезпечення гармонійного розвитку суспільства, а також політичної стабільності

в країні неможливо без ефективної державної соціально-економічної політики. Здійснюючи управління доходами та видатками бюджету, держава може впливати на процес виконання бюджетних програм, коригувати сукупний попит та пропозиції для населення, стимулюючи таким способом соціально-економічне зростання.

Метою статті є обґрунтування формування та реалізації державної соціально-економічної політики щодо виконання бюджетних програм соціальних програм на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Бюджетні програми, як елементи економічної системи потребують цілеспрямованого державного впливу. Зокрема, державне регулювання шляхом зміни норм бюджетних видатків, ставок податків та інших економічних інструментів надає безпосередній вплив на зміни виробничо-збутових витрат. Узгодження потреб та інтересів різних учасників товарно-грошових відносин уособлює комплекс заходів, дій, застосовуваних державою для корекцій та встановлення оптимальних основних соціально-економічних пропорцій.

Бюджет є одним із найважливіших інструментів регулювання соціально-економічних гарантій, за допомогою якого держава здійснює перерозподіл ВВП, мобілізуючи, таким чином, кошти, необхідні йому для належного виконання своїх функцій [5]. Завдяки бюджетним програмам держава може концентрувати фінансові ресурси на найважливіших напрямках економічного та соціального розвитку, впливати на пропорції суспільного виробництва та його результати, здійснювати соціальні перетворення. Показники бюджету мають директивний характер, що свідчать

про зобов'язання держави перед суспільством мобілізувати певний обсяг коштів та направити його задоволення найважливіших суспільних криз потреб.

В той же час, органи публічної влади завдяки бюджетним програмам отримують законні підстави для отримання та витрачання бюджетних коштів. Бюджет, який затверджується представницьким органом публічної влади як представником інтересів усіх верств населення дає підстави суспільству контролювати діяльність виконавчої влади, оцінювати її з погляду відповідності актуальним потребам суспільних гарантій. У той же час, за допомогою бюджетних програм органи центральної влади мають можливість коригувати фінансову діяльність місцевого самоврядування, забезпечуючи таким чином єдність державної соціально-економічної політики, що реалізується у країні.

Через бюджетні програми держава отримує можливість впливати на всі стадії суспільного відтворення, коригувати пропорції розподілу ВВП та національного доходу, перерозподіляти фінансові ресурси між різними територіями, секторами економіки, верствами населення, забезпечуючи таким чином найбільше повне задоволення інтересів усіх членів суспільства [3]. Роль державного бюджету у соціально-економічному розвитку суспільства полягає в наступному, державний бюджет є інструментом впливу на розвиток економіки. З його допомогою держава здійснює перерозподіл національного доходу і тим самим змінює структуру виробництва, впливає на соціальні трансформації.

Держава використовує різні форми прямого та непрямого впливу на економіку, надаючи організаціям та підприємствам субсидії, державні інвестиції, здійснюючи бюджетне фінансування покриття потреб галузей, що визначають науково-технічний прогрес, внаслідок чого відбуваються зміни суспільних видатків. Використання бюджетного механізму для регулювання економіки здійснюється за допомогою маневрування вступниками до розпорядження держави грошима. Воно дозволяє цілеспрямовано впливати на темпи та пропорції розвитку суспільного виробництва, державний бюджет відіграє важливу роль у вирішенні соціальних проблем шляхом оптимізації бюджетного фінансування потреб установ соціальної сфери – охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, житлового будівництва.

Використання коштів державного бюджету забезпечує нівелювання соціальних наслідків розширення захисту громадян за їх матері-

альним становищем, державний бюджет відіграє важливу роль у забезпеченні вирівнювання економічного розвитку регіонів країни на основі застосування пропорцій фінансування, яке може здійснюватись на поворотній та безповоротній основі, у державному бюджеті щорічно мобілізуються та концентруються грошові накопичення підприємств, організацій та населення у вигляді централізованого державного фонду коштів, які використовуються для обороноздатності країни, проведення соціально-культурних заходів, зміцнення змісту органів публічної влади.

Виконання органами публічної влади своїх функцій та реалізація завдань, що стоять перед суспільством та державою, безпосередньо залежить від наявності фінансових ресурсів у державному бюджеті [9]. В процесі мобілізації ресурсів до бюджету та використання коштів бюджету виникають фінансово-кредитні відносини між представниками публічної влади, платниками податків та одержувачами бюджетних коштів. Ці відносини будуються відповідно до бюджетної політики, що формується та що реалізується органами публічної влади відтак, в сучасних умовах бюджетні програми є одним із головних інструментів державного впливу на соціально-економічні процеси.

Ефективні бюджетні програми мають бути спрямовані на задоволення суспільних гарантій громадян та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави. Соціально-економічна політика є комплексом заходів, проведених публічними органами влади та управління щодо формування, виконання та регулювання державного бюджету країни із метою забезпечення суспільних гарантій держави. Саме бюджетні програми відіграють провідну роль у забезпеченні економічної та соціальної стабільності держави. У зв'язку з обмеженістю бюджетних ресурсів, їх дефіцитом порівняно з зростаючими можливостями використання під впливом виникнення нових потреб в умовах глобалізації економіки роль бюджетних програм безперервно зростає.

Бюджетні програми уособлюють сукупність заходів держави щодо формування та використання бюджетних ресурсів для забезпечення його економічного та соціального розвитку з метою підвищення добробуту населення [2]. Бюджетні програми сукупність національних інтересів, наукових підходів та конкретних заходів цілеспрямованої діяльності держави щодо регулювання бюджетної процесу та використання бюджетної системи для вирішення економічних та соціальних

завдань країни. Практична реалізація державної соціально-економічної політики полягає у сукупності заходів стратегічного та тактичного характеру, які здійснює держава через бюджет.

У сучасних умовах реалізація бюджетних програм є дієвим важелем, що впливає на соціально-економічний розвиток як держави загалом, так і регіонів. Державна соціально-економічна політика передбачає визначення цілей та завдань у галузі бюджетних відносин, розробку механізму формування доходів бюджету та визначення напрямів видатків бюджету, управління фінансами у бюджетній сфері, використання фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних та соціальних процесів.

Публічне управління у галузі економіки та соціальної сфери за допомогою бюджетних програм вимагає вироблення та інституціоналізації стратегії гарантій та тактики підвищення ефективності ролі державного бюджету у соціально-економічному розвитку суспільства. Формування комплексної системи суспільних гарантій як системного та організованого процесу розробки, реалізації, контролю та коригування довгостроковій національній стратегії гарантій може стати основою практичної реалізації пріоритетів державного розвитку [8]. Особливу актуальність стратегії гарантій реалізації ролі державного бюджету у соціально-економічному розвитку суспільства та функціонування організаційно-економічного механізму набувають в умовах формування та розвитку України на її сучасному етапі.

Витрати на економіку, освіту, науку, інфраструктуру мають бути пріоритетними, їх частка у загальних видатках бюджетної системи України має збільшуватися. Бюджетні інвестиції мають бути спрямовані на підвищення якості підприємницького та інвестиційного клімату, повинні стимулювати зростання приватних інвестицій, сприяти формуванню сучасної транспортної та інженерної інфраструктури. Першочерговим завданням досягнення збалансованого бюджету є упорядкування урядових витрат, яке передбачає скорочення їх частки у ВВП та збільшення витрат на економіку, освіту, охорони здоров'я, розвиток інфраструктури.

Тільки після цього можливо визначити параметри податкової реформи для оцінки ефективності якої необхідне функціонування системи моніторингу та контролю. Ефективність будь-якої управлінської діяльності у значному ступені залежить від якості інформаційного забезпечення, тобто від того, наскільки

оперативно і точно буде отримано необхідну інформацію для ухвалення певних управлінських рішень [4]. Фактографічна інформація формується на основі даних обліку та звітності, даних засобів масової інформації, моніторингу, матеріалів спеціальних досліджень, що є основою для аналізу та подальшого регулювання діяльності.

Під виконанням бюджетних програм слід розуміти сукупність способів організації суспільно-владних відносин, що формуються державою з метою забезпечення сприятливих умов суспільних гарантій. Отже, бюджетний механізм уособлює сукупність форм, методів, інструментів, важелів формування та реалізації бюджетних програм з метою забезпечення потреб держави, підприємств, організацій та населення у соціально-економічному розвитку [1]. Стабільний соціально-економічний розвиток суспільства базується на ефективному використанні управлінського інструментарію оцінки ефективності бюджетної програм.

У цьому особливу значимість набуває наявність кваліфікованих, компетентних кадрів, здатних ефективно виконувати свої професійні обов'язки, належне кадрове забезпечення. Усі елементи суспільних гарантій державного бюджету щодо соціально-економічному розвитку суспільства взаємопов'язані та впливають один на одного і сприяють державній соціально-економічній політиці в цілому. Соціально-економічний розвиток за допомогою реалізації бюджетних програм вимагає формування та функціонування ефективного управлінського механізму, який дозволить не лише фінансувати на достатньому рівні бюджетні програми, а й стимулювати інноваційний розвиток держави.

Висновки з проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Ступінь фінансової стабільності бюджету та ефективність економічної політики досить повною мірою характеризують якість управління господарською та соціальною діяльністю держави. Виконання бюджетних програм дозволяє раціонально розподіляти та використовувати грошові накопичення для реалізації публічною владою своїх зобов'язань перед суспільством [6]. Бюджетні програми рідко розглядаються в рамках системного підходу, що практично виключає встановлення суспільних гарантій в частині реалізації державної соціально-економічної політики. Так, саме у кризовий період проявляється специфіка основних закономірностей виконання бюджетних програм.

Шляхи вдосконалення соціально-економічної політики та суспільних гарантій розроблені з метою формування бюджетних програм, які будуть спрямовані на створення умов для системного подолання наслідків військового конфлікту, проведення ефективної податково-бюджетної політики, переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, підвищення рівня зайнятості

населення, збільшення розміру заробітної плати, сприяння цінній та валютно-курсній стабільності. На основі положень соціально-економічної стратегії держави та суспільних гарантій важливим і актуальним залишається формування та реалізація бюджетних програм у системі суспільно-владних відносин з метою підвищення ефективності соціально-економічної політики.

Література:

1. Бакуменко В.Д., Кравченко С.О. Методологія системних досліджень в державному управлінні: навч. посіб. Київ: ВПЦ АМУ, 2011. 116 с.
2. Борис С. Безпека бізнесу під час карантину: як уникнути рейдерської атаки. *Ліга Закон*: офіц. веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/194528_bezpekabznesu-pd-chas-karantinu-yak-uniknuti-reydersko-ataki (дата звернення: 01.06.2022).
3. Бутник О.О., Немирівська О.Я. Особливості публічного управління в умовах світової пандемії. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 142.
4. Васильєв О.С. Концептуалізація поняття «державна політика»: сучасне розуміння. *Державне будівництво*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7 (дата звернення: 11.05.2021).
5. Дегтяр О.А. Державне регулювання розвитку соціальної сфери: концептуальні засади та практика: монографія. Харків: С.А.М., 2014. 508 с.
6. Дубина М., Забаштанський М., Роговий А. Роль фінансово-кредитних установ у стратегічному розвитку сфери охорони здоров'я. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 4 (24). С. 64–73.
7. Федулова Л. Державна підтримка економіки в умовах пандемії Covid-2019. 2020. С. 77–78.
8. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Конфлікт та солідарність інтересів в умовах пандемії КОВІД-19. *Часопис цивілістики*. 2021. № 40. С. 5-11. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.384>
9. Chorny O., Barzylovych A., Bubalo V., Nesterenko V., Rogachevskyi O. Mechanisms for Managing Medical Institutions In Times of Crisis. *Systematic Reviews in Pharmacy*. 2020. Vol. 11. Issue 9, Sep-Oct 2020. P. 562–568.

References:

1. Bakumenko, V. D. & Kravchenko, S. O. (2011). Metodolohiia systemnykh doslidzhen' v derzhavnomu upravlinni [Methodology of systems research in public administration]. Kyiv: VPTs AMU [in Ukrainian].
2. Borys, S. Bezpeka biznesu pid chas karantynu: iak unyknyty rejders'koi ataky [Security of business during quarantine: how to avoid a raider attack]. *Liha Zakon – League Law: official website*. Retrieved from https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/194528_bezpekabznesu-pd-chas-karantinu-yak-uniknuti-reydersko-ataki [in Ukrainian].
3. Butnyk, O.O. & Nemyriv's'ka, O.Ya. (2020). Osoblyvosti publichnoho upravlinnia v umovakh svitovoi pandemii [Features of public administration in a global pandemic]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 2, 142 [in Ukrainian].
4. Vasyli'iev, O.S. (2014). Kontseptualizatsiia poniattia «derzhavna polityka»: suchasne rozuminnia [Conceptualization of the concept of "public policy": modern understanding]. *Derzhavne budivnytstvo – State building*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7 [in Ukrainian].
5. Diehtiar, O.A. (2014). Derzhavne rehuliuвання rozvytku sotsial'noi sfery: kontseptual'ni zasady ta praktyka [State regulation of social sphere development: conceptual principles and practice]. Kharkiv: S.A.M. [in Ukrainian].
6. Dubyna, M., Zabashtans'kyj, M. & Rohovyj A. (2020). Rol' finansovo-kredytnykh ustanov u stratehichnomu rozvytku sfery okhorony zdorov'ia [The role of financial institutions in the strategic development of health care]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 4 (24), 64–73 [in Ukrainian].
7. Fedulova, L. (2020). Derzhavna pidtrymka ekonomiky v umovakh pandemii Covid-2019 [State support of the economy in the context of the Covid-2019 pandemic], 77–78 [in Ukrainian].
8. Kharytonov, Ye.O. & Kharytonova, O.I. (2021). Konflikt ta solidarnist' interesiv v umovakh pandemii KOVID-19 [Conflict and solidarity of interests in the context of the COVID-19 pandemic]. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civilization*, 40, 5–11. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.384> [in Ukrainian].
9. Chorny, O., Barzylovych, A., Bubalo, V., Nesterenko, V. & Rogachevskyi, O. (2020). Mechanisms for Managing Medical Institutions In Times of Crisis. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11 (9), 562–568.